УДК 614.253.5:(616.88-053.8:616.97)
DOI: https://doi.org/10.11603/m.2414-5998.2026.2.16444

Ірина Круковська
ORCID https://orcid.org/0000-0001-6835-9843

Житомирський медичний інститут Житомирської обласної ради

РОЛЬ МЕДИЧНОЇ СЕСТРИ У ПРОФІЛАКТИЦІ ХВОРОБ, ЩО ПЕРЕДАЮТЬСЯ СТАТЕВИМ ШЛЯХОМ У ПІДЛІТКІВ

Iryna Krukovska

Zhytomyr Medical Institute of the Zhytomyr Regional Council

THE ROLE OF THE NURSE IN THE PREVENTION OF SEXUALLY TRANSMITTED DISEASES IN ADOLESCENTS

Анотація. Поширення інфекцій, що передаються статевим шляхом, наразі є викликом світового рівня, оскільки їхній деструктивний вплив охоплює медичну, соціальну, економічну та демографічну сфери.

Наразі активізація процесу поширення ІПСШ призводить до погіршення стану репродуктивного здоров'я населення, а найбільш уразливою категорією є підростаюче покоління, а саме дітей підліткового віку.

За даними ВООЗ, щорічна захворюваність на ІПСШ у світі сягає 400 мільйонів випадків. Основним контингентом ризику є особи репродуктивного віку (15–49 років), що, згідно з міжнародними стандартами, охоплює найбільш соціально та демографічно активну частину населення. Епідеміологічна ситуація щодо ІПСШ свідчить про їх широку розповсюдженість: фактично кожен шостий житель планети має відповідний анамнез. В Україні офіційна статистика МОЗ фіксує близько 400 тис. випадків щороку, проте спостерігається тривожна тенденція до омолодження контингенту хворих. Саме молодіжна вікова категорія наразі є домінуючою в структурі захворюваності, що створює довгострокові ризики для репродуктивного потенціалу країни.

Особливу роль в профілактиці підліткових хвороб, що передаються статевим шляхом відводиться саме медичній сестрі. Профілактика полягає в своєчасному навчанні підлітків клінічним симптомам, діагностиці, наслідкам венеричних хвороб. Хвороби, що передаються статевим шляхом краще попередити ніж лікувати.

Стаття присвячена організації профілактичної роботи за участю медичних сестер серед підлітків та формуванню у них знань основ здорового способу життя.

Ключові слова: профілактика ЗПСШ; статеве здоров'я підлітків; просвітницька діяльність; здоровий спосіб життя; інфекції, що передаються статевим шляхом; превентивна медицина.

Abstract. Today, sexually transmitted infections represent a global challenge, leading to wide-ranging medical, social, economic, and even demographic consequences.

To date, the proliferation of sexually transmitted diseases is contributing to the degradation of the reproductive health of the population, and the most vulnerable category is the younger generation, in particular the adolescents.

According to World Health Organization (WHO) statistics, approximately 400 million new cases of STIs are recorded annually worldwide. These infections predominantly affect individuals aged 15–49, a demographic category defined as reproductive age and characterized by high social activity. Data suggests that one in six people globally has a history of one or more STIs. In Ukraine, the Ministry of Health officially records nearly 400,000 cases annually. However, there is a concerning trend toward the rapid spread of STIs among young people, with this age group representing the highest incidence rates.

A special role in the prevention of adolescent sexually transmitted diseases is assigned to the nurse. Prevention involves timely education of adolescents as regards the clinical symptoms, diagnosis, and consequences of venereal diseases. Basically, it is better to prevent sexually transmitted diseases than to treat them.

I ligh of he above, our article is dedicated to organizing preventive work involving nurses among adolescents and forming their knowledge of the basics of a healthy lifestyle.

Keywords: prevention of STDs; sexual health of adolescents; educational activities; healthy lifestyle; sexually transmitted infections; preventive medicine**.**

Вступ. ІПСШ є соціально значущими захворюваннями, що мають високу контагіозність ураження населення, незалежно від вікової та гендерної приналежності, внаслідок незахищених та хаотичних статевих контактів.

Останніми роками спостерігається зниження віку початку статевого життя й підвищення віку вступу в офіційний шлюб, що сприяє збільшенню інтервалу часу, протягом якого молоді люди схильні до адиктивної поведінки (та, що не від-

© І. Круковська, 2026

повідає загальним нормам) – численних статевих контактів.

Центр громадського здоров'я свідчить про те, що ІПСШ вражають в основному дівчат-підлітків. Щорічно одна з 20-ти дівчат-підлітків набуває бактеріальну інфекцію при сексуальному контакті. У 10–40 % дівчат та жінок з невиліковною хламідійною інфекцією розвиваються симптоматичні запальні 13 захворювання тазових органів. Особливо небезпечною є ВІЛ-інфекція, адже її безсимптомний період іноді триває понад десять років (Horobchuk, 2024, p. 12), (Public Health Center of the MOH of Ukraine. (n.d.). Pro shcho ne zruchno spytaty u batkiv? 2026). За даними МОЗ в Україні щороку реєструють близько 400 000 нових випадків інфекції, що передаються статевим шляхом (Horobchuk, 2024, p. 12), (Alliance for Public Health. (n.d.). Seksualne i reproduktyvne zdorovia. Urok 13. Seksualni ta reproduktyvni prava, profilaktyka nasylstva, poviazanoho z henderom, 2025). Дана статистика включає також і підлітковий вік. Вік, що є найважливішим періодом життя і, в тому числі, ризикованим періодом життя. Зрозуміло, що профілактика та збереження сексуального здоров'я підлітків є актуальним питанням не тільки в Україні а й у світі. Про що свідчать наукові роботи вітчизняних та зарубіжних колег.

Для того, щоб мати цілковите уявлення про масштаби проблеми ІПСШ, необхідно проаналізувати моніторингові дані ВООЗ. Всесвітня організація охорони здоров'я на липень 2023 року інформує про те, що кожного дня у світі заражається понад 1 мільйон інфекцій, що передаються статевим шляхом (ІПСШ). Щороку реєструється приблизно 374 мільйони нових випадків інфікування хламідіозом, гонореєю, сифілісом і трихомоніазом. За оцінками ВООЗ, понад 500 мільйонів людей у віці 15–49 років мають статеву інфекцію, спричинену вірусом простого герпесу (Horobchuk, 2024, p. 12), (Public Health Center of the MOH of Ukraine. (n.d.). Infektsii, shcho peredaiutsia statevym shliakhom (IPSSh), 2025). Згідно з дослідженнями щоденно у світі реєструється близько 1 млн. випадків ІПСШ із безсимптомним перебігом, а 500 млн. осіб, що мають в анамнезі ІПСШ – це молодь віком від 15 до 49 років. Водночас, щороку фіксується до 374 млн. нових випадків ІПСШ, а наявність тенденції стійкості до існуючих препаратів для лікування, призводить до тягаря захворювань та ускладнень.

За даними МОЗ в Україні щороку реєструють близько 400 000 нових випадків сифілісу, гонореї, хламідіозу, герпесу, сечостатевого мікоплазмозу, генітального кандидозу і трихомонозу.

ПСШ, збудниками яких є більше 30 різних бактерій, вірусів, грибків та паразитів, поширюються головно внаслідок незахищених сексуальних контактів, як-от вагінальний, анальний і оральний секс.

Людина може мати ІПСШ без явних симптомів захворювання. Деякі ІПСШ можуть передаватися під час звичайного тілесного контакту, через мікропошкодження шкіри і навіть побутові предмети.

Найбільш патогенними є 8 з понад 30 відомих збудників ІПСШ. Наразі можливо цілком вилікуватися від 4 із цих 8 інфекцій, а саме сифілісу, гонореї, хламідіозу і трихомоніазу. Інші 4 інфекції – гепатит В, герпес, ВІЛ та ВПЛ – є вірусними, і позбутися їх повністю неможливо, але завдяки лікуванню їхній вплив можна зменшити.

Мета дослідження. Вивчити стан захворюваності та обґрунтувати підходи профілактики хвороб, що передаються статевим шляхом серед підлітків.

Методи дослідження. Застосовано біблеосемантичний метод в електронній базі даних Google Scholar, медико-соціологічний метод, який був проведений шляхом анкетування (поширена електронним посиланням) здобувачів освіти. А базою дослідження обрано Житомирський медичний інститут Житомирської обласної ради (ЖОР).

Також, у роботі використано статистичний метод, з метою аналізу динаміки захворюваності на інфекції, що передаються статевим шляхом. Метод математичної статистики, сприяв обробці даних статистичного та медико-соціологічного дослідження за допомогою програмного забезпечення Microsoft Excel та платформи Google-Forms.

Результати та обговорення. Стан здоров'я підлітків в Україні викликає серйозне занепокоєння, оскільки з року в рік спостерігається збільшення захворюваності. В наш час загальновизнаною цінністю світове співтовариство вважає індивідуальне і громадське здоров'я. Здоров'я нації розглядається, як показник цивілізованої держави, що відображає соціально-економічне становище суспільства. Здоров'я населення вважається головним критерієм доцільності та ефективності всіх сфер господарської діяльності. Натомість 75% хвороб у дорослих є наслідком умов життя у дитячі та молоді роки.

Було проведено соціологічне дослідження обізнаності здобувачів з метою отримання інформації, необхідної для удосконалення роботи медичної сестри по профілактиці хвороб, що передаються статевим шляхом. Анкета вміщує в собі загальну інформацію про респондента та перелік запитань, котрі мають багатоваріантні формалізовані відповіді. Серед респондентів були представник, як чоловічої, так і жіночої статі. Опитаних чоловіків було 23 особи (26% ± 4,7), а жінок 64 особи (74% ± 4,7). Віковий діапазон опитуваних коливався в межах 15-17 р. Осіб,

яким виповнилося 15 років налічувалось – 28 (32% ± 5,0), 16 років – 44 особи (51% ± 5,3), а також 17 років – 15 (17% ± 4,0).

Вивчення рівня знань респондентів щодо проблеми поширення хвороб, що передаються статевим шляхом включало низку запитань, відповіді на які склало суб'єктивну оцінку свого рівня знань опитуваними, та групи деталізуючи запитань, правильні відповіді на які, давали можливість об'єктивно оцінити обізнаність респондентів стосовно даного дослідження. Структуру суб'єктивного оцінювання опитуваними знань з профілактики хвороб, що передаються статевим шляхом представлено на рис. 1.1.

Так, 6 з 87 опитуваних (7% ± 2,7) визнали свої знання з питань профілактики хвороб, що передаються статевим шляхом недостатніми; 10 опитаних (11% ± 3,7) оцінили свій рівень знань достатніми для проведення профілактичної роботи; 38 опитуваних (44% ± 5,3) мають рівень знань лише для особистої профілактики; 30 опитаних (35% ± 5,1) визнали, що мають загальні уявлення про проблему; лише 3 респонденти (7% ± 2,7) оцінили свої знання, як досконалі.

Відповідаючи на запитання, чи в достатній мірі знають перераховані захворювання (трихомоніаз, гонорея, сифіліс, хламідіоз та ВІЛ/СНІД) опитувані відповіли в такому порядку: захворювання – трихомоніаз 16 осіб з 87 опитаних (18% ± 4,1) знають в достатній мірі; 71 особа (82% ± 4,1) не знають про дану хворобу. Гонорея – 61 особа (70% ± 4,9) знають в достатній мірі, 26 осіб (30% ± 4,9) не знають про дану хворобу; сифіліс – 69 (79% ± 4,4) знають в достатній мірі, 18 осіб (21% ± 4,4) не знають в достатній мірі; хламідіоз – 18 (21% ± 3,8) знають в достатній мірі, 69 осіб (79% ± 3,8) не знають в достатній мірі, ВІЛ/СНІД – 81 особа (93% ± 27) знають в достатній мірі, 6 осіб (7% ± 2,7) не знають про дану хворобу. Свій варіант відповіді не дав жоден з опитуваних респондентів. На рис. 1.2. представлена структура суб'єктивної обізнаності підлітків з питань захворювань, що передаються статевим шляхом.

Таким чином здобувачі найбільш обізнані в таких хворобах, як: ВІЛ/СНІД, сифіліс та гонорея і найменш обізнані – хламідіоз та трихомоніаз.

59 осіб (68% ± 5,0) мають високий рівень знань щодо рівнів ризику зараження на хвороби, що передаються статевим шляхом при незахищеному контакті; 18 осіб (21% ± 4,4) – низький та 10 осіб (11% ± 3,4) – не знають відповіді на це запитання. Питому вагу респондентів, що оці-

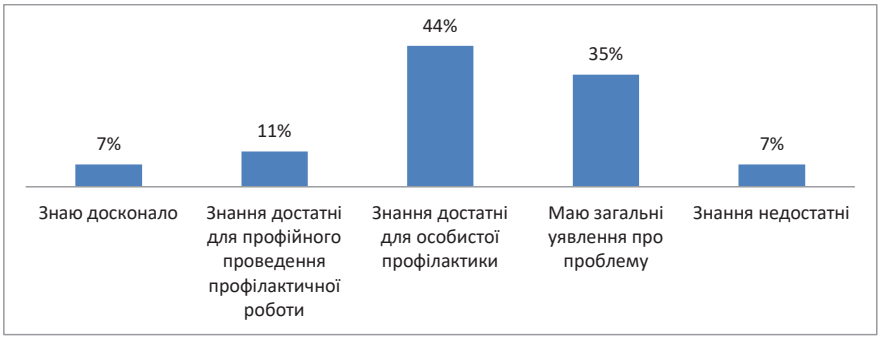

Рис. 1.1 Структура суб'єктивного оцінювання опитуваними знань з профілактики хвороб, що передаються статевим шляхом

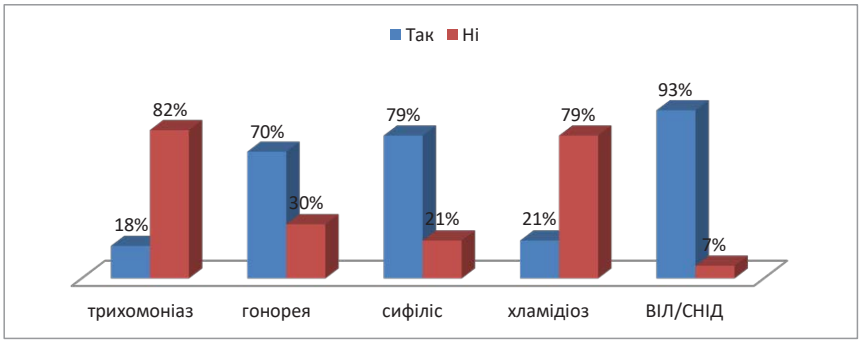

Рис. 1.2. Структура суб'єктивної обізнаності підлітків з питань захворювань, що передаються статевим шляхом

нили рівні ризику зараження хворобами, що передаються статевим шляхом при незахищеному статевому контакті представлено на рис. 1.3.

На запитання, чи знаєте ви про контактно-побутовий шлях передачі ІПСШ, опитувані відповіли «Так» 33 особи з 87 опитаних (38% ± 5,2), а 34 особи (39% ± 5,2) дали відповідь «Ні». Також 20 осіб (23% ± 4,5) відповіли – «Не знаю». Питому вагу респондентів, які вважають, що зараження хворобами, що передається статевим шляхом може відбутися контактно-побутовим шляхом представлено на рис. 1.4.

Результати дослідження представлені в рис. 1.4 доводять, що рівень знань опитуваних по даному питанню досить низький, тому що тільки 38% респондентів відповіли «Ні», тим самим дали правильну відповідь. Більшість не знають, що зараження хворобами, що передаються статевим шляхом може відбутись не тільки при статевому контакті, але й контактно-побутовим.

На запитання, що відносять підлітки до найбільш надійних методів, захисту від інфікування при статевому контакті більшість респондентів 29 осіб з опитуваних 87 опитуваних (33% ± 5,0) надають перевагу ополіскуванню статевих органів після статевого акту; 25 осіб (29% ± 4,7) обирають презерватив; 20 осіб (23% ± 4,5) надійним методом захисту від інфікування, вважають антибіотикопрофілактику; 8 осіб (9% ± 3,1) – вживання гормональних препаратів; 5 осіб (6% ± 2,3) описали свій варіант – один статевий партнер. Питома вага обізнаності підлітків щодо методів від інфікування, при статевій близькості представлено рис. 1.5.

Аналізуючи дане запитання тільки 29% опитаних обрали оптимальний метод захисту від інфікування хворобами, що передаються статевим шляхом – презерватив. Такі методи захисту, як гормональна терапія, антибіотико-профілактика не захищають від інфекцій, а ополіскування статевих органів після статевої близькості тільки частково захищає від інфекційних збудників венеричних хвороб.

На запитання, що є джерелами поповнення інформації з питань статевих відносин та профілактики захворювань, що передаються статевим шляхом та ВІЛ-інфекції респонденти відповідали: 6 (7% ± 2,7) – бібліотека; 49 (59% ± 6,7) вважають основним джерелом інформації інтернет-ресурси; 9 (10% ± 3,2) отримують необхідну інформацію завдяки науково-практичними конференціями, з'їздами, конгресами та іншими науковими конференціями; 24 (26% ± 5,0) найкращим джерелом інформації з даної проблеми, вважають спілкування з друзями. На рис. 1.6. представлено питому вагу основних джерел інформації, за допомогою яких респонденти отримують знання з питань статевих відносин та профілактики захворювань, що передаються статевим шляхом.

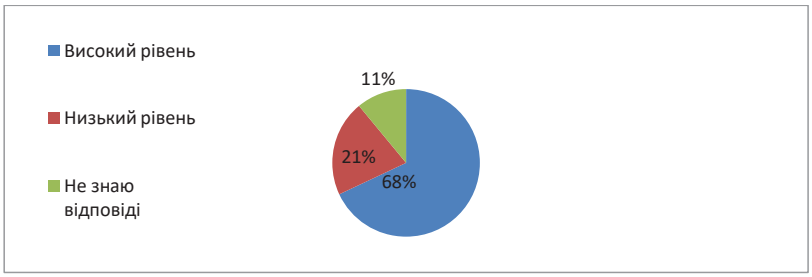

Рис. 1.3. Питома вага респондентів, що оцінили рівні ризику зараження на хвороби, що передаються статевим шляхом при незахищеному контакті

Рис. 1.4. Питома вага респондентів, які вважать можливим контактно-побутовий шлях передачі ІПСШ

Рис. 1.5. Питома вага обізнаності підлітків щодо методів захисту від інфікування, при статевій близькості

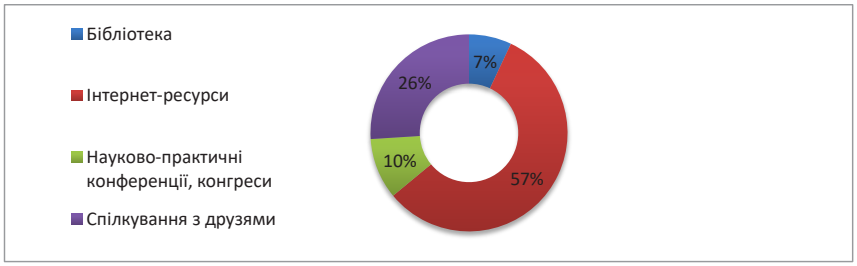

Рис. 1.6. Питома вага джерел інформації, за допомогою яких респонденти отримують знання з питань статевих відносин та профілактики захворювань, що передаються статевим шляхом та ВІЛ-інфекції

Таким чином, більшість опитаних (57%) отримує необхідну інформацію стосовно статевих відносин завдяки інтернет-ресурсам; частина опитуваних (26% ± 4,7 вважають своїх друзів найкращим джерелом інформації.

На запитання, де можна обстежитися на наявність захворювань, що передаються статевим шляхом та ВІЛ-інфекції більшість опитуваних 34 особи (40% ± 5,3) відповіло, що обстеження потрібно проходити у центрі профілактики СНІДу; 26 осіб (30% ± 4,9) вважають за потрібне обстежуватись у поліклініці; 9 осіб (10% ± 3,2) – медичному пункті навчального закладу; 4 особи (5% ± 2,3) вважають, що у їхньому місті (районі) немає таких місць; а також 13 осіб (15% ± 3,8) не знають де можна обстежитись на наявність хвороб, що передаються статевим шляхом. Питому вагу обізнаності підлітків, з приводу місця обстеження на інфекції, що передаються статевим шляхом представлено на рис. 1.7.

В реезультаті дослідження виявлено, що не досить значний відсоток підлітків (близько 35% опитаних), не знають куди звернутись по допомогу, в разі інфікування.

На запитання, відносно заходів відвіданих останнім часом, де йшла мова про хвороби, що передаються статевим шляхом та ВІЛ/СНІД респонденти відповіли таким чином: 25 осіб з 87 опитаних (29% ± 4,9) в останній раз були присутні на парі, де йшла мова про хвороби, що передаються статевим шляхом та ВІЛ/СНІД; 40 (46% ± 5,3) в останнє відвідували лекцію з актуальної проблеми; 20 (27% ± 4,8) були присутні на конференції на яких обговорювались проблеми хвороб, що передаються статевим шляхом та боротьба з ВІЛ-інфекцією. На рис. 1.8. представлено питому вагу основних заходів, відвіданих останнім часом здо-

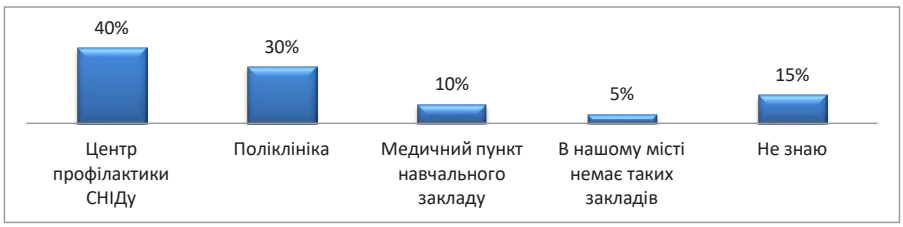

Рис. 1.7. Питома вага обізнаності підлітків, з приводу місця обстеження на інфекції, що передаються статевим шляхом

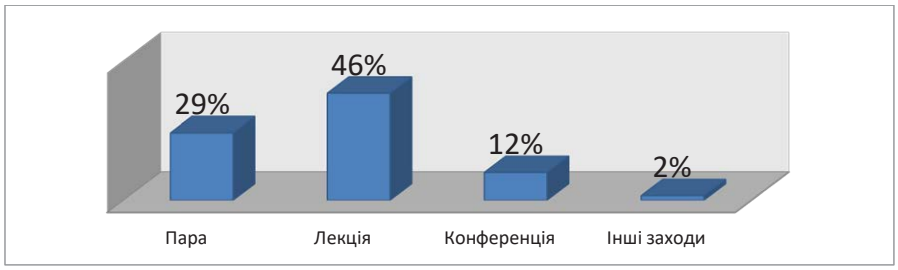

Рис. 1.8. Питома вага основних заходів, відвіданих здобувачами останнім часом, де йшла мова про хвороби, що передаються статевим шляхом та ВІЛ/СНІД

бувачами, де йшла мова про хвороби, що передаються статевим шляхом та ВІЛ/СНІД.

Отже, підводячи підсумки з даного дослідження, виявлено, що досить високий відсоток респондентів здобувають знання з питань хвороб, що передаються статевим шляхом з інтернет-ресурсів. Також більшість здобувачів не відвідують конференції, наукові зібрання з даної тематики і збагачуються знаннями на лекціях, що є недостатнім для особистої профілактики.

Висновки. Результати медико-соціологічного дослідження, доводять, що рівень знань з даної проблеми не у всіх здобувачів достатній, тому важливим завданням є вдосконалення форм і методів профілактичної роботи серед підлітків з участю медичної сестри.

Було розроблена програма тренінгових занять в обсязі 30 годин «Профілактика хвороб, що передаються статевим шляхом». У програмі враховано вікові особливості (діти віком 15-17 років), рекомендовано для користування медичними сестрами та педагогами, які займаються питанням навчання здоровому способу життя підлітків.

Результати дослідження доводять, що проблема поширення статевих інфекцій потребує дієвих заходів профілактики, зокрема ті, що включають пропаганду безпечної статевої поведінки, здорових статевих стосунків, систематичний скринінг та популяризацію вакцинації серед молоді тощо.

Інформація про фінансування. Це дослідження не отримувало зовнішнього фінансування від будь-яких державних, комерційних або некомерційних організацій.

Інформація щодо конфлікту інтересів. Автор заявляє про відсутність потенційного або явного конфлікту інтересів щодо цієї статті.

Внесок кожного з авторів. Автор є єдиним виконавцем даного дослідження, відповідальним за розробку концепції, збір та аналіз матеріалів, а також написання та редагування тексту рукопису.

Автор ознайомився з остаточною версією статті та надає згоду на її публікацію.

Інформація про використання штучного інтелекту. Автори рукопису свідомо засвідчують, що у процесі проведення дослідження та підготовки цього рукопису не використовували жодних інструментів або сервісів генеративного штучного інтелекту для виконання будь-яких завдань, перелічених у Таксономії делегування завдань генеративному штучному інтелекту «GAIDeT» (Generative Artificial Intelligence Delegation Taxonomy, 2025 р.). Усі етапи роботи – від концептуалізації до фінального редагування – виконані без залучення генеративного штучного інтелекту, виключно авторами.

References

1. Alliance for Public Health. (n.d.). Seksualne i reproduktyvne zdorovia. Urok 13. Seksualni ta reproduktyvni prava, profilaktyka nasylstva, poviazanoho z henderom [Sexual and reproductive health. Lesson 13. Sexual and reproductive rights, prevention of gender-based violence]. Retrieved from: https://profihealth.org.ua/uk/lessons/176 [in Ukrainian].

2. Hoffman, B. L. (2019). Sexually transmitted diseases: A clinical guide for nurses. New York: Springer.

3. Holubovska, O. A. (Ed.). (2018). Infektsiini khvoroby [Infectious diseases]. Kyiv: Medytsyna.

4. Horobchuk, L. (2024). Seksualna osvita pidlitkiv zadlia profilaktyky zakhvoriuvan, shcho peredaiutsia statevym shliakhom [Sexual education of adolescents for the prevention of sexually transmitted diseases]. Redaktsiina kolehiia, 12. Retrieved from: https://surl.li/bfyngo [in Ukrainian].

5. Krukovska, I. M., & Los, S. P. (2026). Medychna sestra yak kliuchova lanka u profilaktytsi infektsii, shcho peredaiutsia statevym shliakhom [The nurse as a key link in the prevention of sexually transmitted infections]. Poliskyi medychnyi chasopys: Ukrainskyi naukovo-praktychnyi zhurnal, 3(3), 56–61. Retrieved from: https://med-chasopys.zhim.org.ua/assets/pdf/pmch-3-3-2026.pdf#page=56 [in Ukrainian].

6. Metasova, I. (2023). Spetsyfichni zapalni zakhvoriuvannia zhinochykh statevykh orhaniv, shcho peredaiutsia statevym shliakhom [Specific inflammatory diseases of the female genital organs transmitted sexually]. Retrieved from: https://surl.lt/nawohe [in Ukrainian].

7. Public Health Center of the MOH of Ukraine. (n.d.). Infektsii, shcho peredaiutsia statevym shliakhom (IPSSh) [Sexually transmitted infections (STIs)]. [cited 2025 September 3]. Retrieved from: https://www.phc.org.ua/kontrolzakhvoryuvan/inshi-infekciyni-zakhvoryuvannya/infekcii-scho-peredayutsya-statevim-shlyakhom-ipssh [in Ukrainian].

8. Public Health Center of the MOH of Ukraine. (n.d.). Pro shcho ne zruchno spytaty u batkiv? [What is uncomfortable to ask parents about?]. Retrieved from: https://phc.org.ua/news/pro-scho-ne-zruchno-govoriti-z-batkami-ta-spitati-u-likarya [in Ukrainian].

9. Teleky, M. M. (2023). Pervisne znachennia naimenuvan infektsiinykh khvorob, shcho peredaiutsia statevym shliakhom [Primary meaning of the names of sexually transmitted infectious diseases] (Doctoral dissertation, Bukovynskyi derzhavnyi medychnyi universytet). Retrieved from: https://dspace.bsmu.edu.ua/handle/123456789/21410 [in Ukrainian].

10. World Health Organization. (2019). A strategic approach to strengthening control of reproductive tract and sexually transmitted infection: Use of the programme guidance tool. WHO Department of Reproductive Health and Research.

Електронна адреса відповідального за подання статті: eg15111996@gmail.com

Дата першого надходження статті до видання: 29.03.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 17.04.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 31.05.2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)